

EKSKURSANTA BIBLIOTĒKA № 1

Z. Lancmanis

796.5
L 12j

Jugla un apkārtne

Vadonis pa
Ulbrokas, Juglas, Baltezera un Šmerļa
apkārtņi

Rīgas starptautiskā ekskursiju biedrība

RĪGĀ

1930

Ja Jūs

interesē **ekskursijas**, tad
iestājaties par biedri

Rīgas starptautiskā ekskursiju biedrībā

Izraksts no

Rīgas starptautiskās ekskursiju biedrības statūtiem

§ 1

Biedrības mērķis veicināt savu biedru vispārējo un speciālo izglītību, sagādājot tiem iespēju apmeklēt svešas zemes, vēsturiskā, dabas, tehniskā vai saimnieciskā ziņā interesantas vietas, apgabalus un pilsētas, senatnes pieminekļus, muzejus, bibliotēkas, arhīvus, zooloģiskus un botāniskus dārzus u. t. t., iepazīties uz vietas ar dažādu tautu dzīvi, parašām, valodu, vēsturi, etnogrāfiju, kā arī ar šo tautu sasniegumiem saimnieciskās un garīgās kultūras dažādās nozarēs; propagandēt Latviju ārzemēs un veicināt ārzemju ekskursantu un tūristu ceļojumus uz Latviju.

§ 3.

Biedrības darbības rajons aptver visu Latviju.

§ 7.

Par biedrības biedriem var būt abu dzimumu personas, ne jaunākas par 18 gadiem, kā arī juridiskas personas. Biedru skaits nav aprobežots.

Piezīme: 16—18 g. vecas personas var būt tikai biedri interesenti.

§ 8.

Jaunus biedrus uzņem valde.

Iestāšanās nauda, vienreizēja, Ls 1.— un biedra maksa Ls 2.— gadā.

Lai iestātos biedrībā par biedri, jāizpilda un jāiesniedz valdei anketa.

Anketas dabūjamas b-bas birojā, Rīgā, L. Kēniņu ielā 41, dz. 2 no 1/24—5.

EKSKURSANTA BIBLIOTĒKA № 1

Z. Lancmanis

Jugla un apkārtne

Vadonis pa
Ulbrokas, Juglas, Baltezera un Šmerļa
apkārtni

Rīgas starptautiskā ekskursiju biedrība

RĪGĀ

1930

E. Pīpiņa un J. Urmaņa spiestuve.
Rīgā, Marijas ielā 10.

Gaitu seja. *)

Jugla ar augstajām kāpām, mežu klusumu, ūdeņu bagātību, ērto satiksmi ir mīļa izbraukumu vieta, it sevišķi strādniekiem un makšķerniekiem. Lielie plašumi atbilst latvieša iedzimtai tieksmei pēc savrūpas atpūtas vietas.

Tas pats zināmā mērā sakāms arī par Ulbrokas apkārtni, kas sevišķi makšķerniekiem mīļa, jo Krāga spēkstacijas prāvais diķis sagādā vietu plašam zvejas sporta cienītāju skaitam.

Baudījums pieaug, ja bez jūtām kaut ko gūst arī prāts, ja savu uzmanību saistām vietām, kas raksturo saimniecisku apstākļu īpatnības, pauž par to cēloņiem, ja padodam sevi to vietu iedvesmojošam iespaidam, kas glabā atmiņas par spilgtiem vēstures notikumiem, ja tiecamies izprast arī vienu, otru dabas parādību. Arī šini ziņā mūsu izvēlētās gaitas atzīstamas par saturā bagātām.

Jugla ar ērto ūdens ceļu caur Ķīšezeru un Milgrāvi, šini 1930. g. svin 100 gadu jubileju pirmai fabrikai, ko 1830. g. Juglas ezera malā atvēra Pychlau's. Skursteņu bagātība norāda, ka fabriku skaits ir krietni pieaudzis. Viegli sasniedzamie Rīgas mēsli ir veicinājuši plašās kāpostu ražošanas attīstību Bīķernieku apkārtnē. Īpatnēju dzīvību redzam pavasaros, kad pa Juglas ezeru un kanālu virzās garās plostu virknes. Rīgas ūdensvada akas un pumpētava pie M. Baltezera, bāreņu patversme Strazdumuižā, kā Rīgas pilsētas pašvaldības iestādes

*) Malu virsraksti trekniem burtiem apzīmē vielu, kas nepieciešama ceļā. Karte 16. lpp.

pauž kopīgo spēku „ērgļa lidojumu“. Un pār visu to caur dūmākām mirdz pagātnes „trejkrāsainā saule“ — vientuļie kapi, lādiņu un ierakumu bedres no tuvākiem laikiem; daža klusa sēta glabā drūmas atmiņas par Ādažu „bunti“; tai piekļaujās vecais pasta nams ar atmiņām par bargo kungu astonjūgiem; vārdu jēms arī zviedri un cara Pēterļa dragūni, Aleksandra vārti kā Napoleona vājo brīvības vēsmu kapakmens; Bukultu liepas žūžina veco šķiru ciņas stāstu zemes vareno starpā — bruņinieku zobens izgaisina vācu pilsoņu neatkarības cerības; bet vecais Buldursalas pilskalns atgādina tās kultūras laikus, kas plauka jau pirms vāciem, kas noglabāta kapeņu piedevās. Šī vecā kultūra tiecas zināmā mērā mosties Juglas ezera malā īstas, miermīlīgās kultūras veidā — Izglītības ministrijas Pieminekļu valdes locekļa doc. P. Kundziņa vadībā aug Brīvdabas muzejs ar latviešu vecākām celtnēm, kas kā labākais piemineklis liecina par darba rūķa radošo garu.

Ulbroku izceļ Lubānas šosejas būve ar tai nodarbinātām dolomītu lauztuvēm, bērnu sanatorija glītajā muižnieka namā pie garā Ulbrokas ezera (kas patiesībā ir Daugavas attekas platajā gultnē uzstādināts dzirnavu dīķis), bet pār visu Krāga elektrības spēkstacija kā pirmā un darbībā izturīgākā uz laukiem. Augu valsts cienītājus pievilks Karātavu grāvja bagātā krūmu un ūdens flora, kalnu un mežu baudītājus — smilšu kalnu puduri starp Krāgi un Zaķu muižu, kas jau ārpus mūsu kartes; patīkami pārsteigs arī platā Brekšupes leja. Arī tē vēsture jēms vārdu — Karātavu grāvis šķietas pauž bargo gribu, kas savu mērķi nav sasniegusi, — ūdens no Krāga uz Ulbrokas ezeru nav tecējis. Daudz ko pa-

stāstītu arī vecais Lubānas lielceļš, kas savu nosaukumu nes no bruņinieku laiku Lubānas pils (bijusi šī ceļa gala punkts).

I. gaita. Juglas vārtos.

Vispārīgas ziņas.

Vēsture liecina, ka vārtu jēdziens pilnīgi saskan ar īso zemuma joslu starp Juglas un Ķīšezeru, kur tagad redzam augstos dzelzceļa un šosejas dambjus. Lai pārvaldītu šos vārtus, bruņinieku ordenis 1297. g. ceļ Bukultos pili (priekš tam apcietina Bukultu dzirnavas). Cīņa ar Rīgas vācu pilsoņiem apliecina, cik pareizs ir bijis bruņinieku novērtējums: pilsoņi, nogriezti ar Daugavgrīvas klostera pili no jūras un ar šo Neiermīles pili no sauszemes, nāk uz cīņu Juglas vārtos, — še Baložu kalnos pie Neiermīles pils izbeidzās abi pilsoņu mēģinājumi atbrīvoties no bruņinieku varas (1298. g. Vasaras svētkos tie ar leišu palīgspēkiem gan iejē Neiermīles pili, bet tā paša gada 29. jūnijā bruņinieki tos piespiež bēgt; 1491. g. bruņinieki te galīgi sakauj pilsoņus). 1919. g. maijā Padomju vara, atstādama Rīgu, pakavējās šajos vārtos, — no bruņotas platformas (bija novietota uz dzelzceļa Baložkalnos) apšaudās ar landesvēra batareju, kas ierakusies Batrijas silā (apmēram preti Jansona saimniecībai). 1919. g. Juglas pozīcijas (kāpas ap Baložu un Bukultu muižām) iejē mūsu Ziemeļarmijas pulkveža Zemitāna vadībā (gar Juglas ezeru) un mūsu sabiedroto — igauņu pulki (Baložkalnos un gar Ķīš ezeru). Pašos vārtos — Rīgas-Strazdumuižas pamatskolā (tagad 6. pamatskola) ziemē-austrumu "klases

"Karū
vētras".

telpā 1919. gada 3. jūlijā noslēdz bēdīgo Strazdumuižas pamieru.

Satiksmes
ceļi.

Juglas vārtos saplūst vairāki svarīgi satiksmes ceļi. Juglas upe (pēc Bīnenstamma 1826. g. darba — Melderupe, kāds vārds, ja nav bojāts „Meldrupe“, grūti saprotams) nodrošina caur Ķīsezeru, Milgrāvi un Daugavu tvaikoņu satiksmi ar Rīgu. Pār plato Juglas zemumu biskapa Alberta saaicinātie „krustkarotāji“ nostiprina Lielā ceļa (Via magna) sprunguļu dambi, ko bieži posta jūras vēju radīti plūdi. Šinī vietā 1837. g. sāk darboties Rīgas-Neiermīles šoseja, ko 1847. g. pagarina līdz Engelarai (Inčukalna apk.), 1858. g. pievieno Pleskavas Pēterpils-Varšavas šosejai. 1889. g. atklāj Rīgas-Pleskavas dzelzceļa darbību. Ar 1903. g. sāk darboties Gaujas-Daugavas kanāls, kas ietek Juglas upē pie dzelzceļa tilta.

Lielā
posta ceļā.

Fabrikas.

Šādi ērti satiksmes ceļi Jugļu izveidojuši par dzīves spējīgu rūpniecības rajonu. 1830. g. atvērtai Pychlau'a manufaktūrai (tagad Strazdumuižas manuf.) 1873. g. pievienojas sērkokoņu fabrika Valkānda (pie Šmerļa, tagadējā ķīm. f. „Jugla“). Ap to pat laiku, domājams, būs radusies Baložos Bertelsa spirta dedzinātava un liķieru fabrika (19. g. s. 80-tos gados, kad Amerikas labība bija nositusi vietējās labības cenas tik zemu, ka graudkopība vairs neatmaksājās, kad muižnieki bez panākumiem bija izmēģinājušies arī augstvērtīgo merino aitu masu audzēšanu, uz laukiem plašos apmēros dibinājās spirta dedzinātavas, — plašas fabrikas, kas radīja plašu kartupeļu audzēšanu). Varbūt vēl vecāki ir Bukultu (izbeidzies ap 40 gadu atpakaļ, tagad dzīvojamā ēka) un Garanskas (tagad ādu fabrika Juglas ezera W krastos) alus brūži,

jo spēja brūžu attīstība iestājusies pēc 1850. g. izdotās muitas likmes, kas uz ārzemju alu uzlikusi 35 kapeiku maitu no pudeles, noliedzot alus ievēšanu mucās 1884. g. Juglas ezera S galā nodibinājās Brunsa papīrfabrika. 1894. g. izbeidz darboties vēsturiskās Bukultu dzirnavas, kas visai apkārtnē devušas veco nosaukumu „Neiermīle“ (uz zemnieku sūdzību par dzirnavu diķa uzstādīnājuma radīto plūdu postu Baltezera apkārtņē, tiesa piešpiež nolaist dzirnavu diķi). Ap to laiku sāk darboties Bukultos tvaika zāģētava, kas apm. 15 gados „apēd“ muižas mežus un izbeidz savu darbību. Saimniecības uzplaukums 19. g. s. beigās, kas radīja lielus naudas ietaupījumus, lētu un viegli pieejamu kreditu un ar to spēcīgu rūpniecības attīstību, atbalsojās visai jūtami arī Juglas vārtos: 1898. g. pie Ķīsezera nodibinās Jūtes fabrika, 1899. g. sāk darboties mucu fabrika „Merkurijs“ (tagad Juglas manufaktūra) un ķīmiskā fabrika „Gloveris“ (tag. Hāra manufaktūra), varbūt arī O. Brīgera ādu fabrika (Brīgera ādu fabrika gan minēta jau Rīgas fabrikā 1864. g. sarakstā, bet cik vietējie atceras, tad šī ādu fabrika nav tik veca); 1899. g. uzsāk arī plašos zemes līdzināšanas darbus Salamandras tēraudfabrikai; (fabrika savu darbību spēj uzsākt tikai 1909. cita īpašnieka vadībā). 1900. g. sāk darboties Biķernieku ielā metalfabrika „Sirius“ (tag. Valdispils). Pie pēckaņa uzņēmumiem pieder brāļu Krēmertu un br. Teureru zāģētavas Ķīsezera krastā un Metalists pie Krustbaznīcas.

Juglas vārtos meklē klusu, no ģimenes modrīgās acs paslēptu izpriecās vietu arī uzdzīvotāji. Attīstās kādi trīs „smalkākai“ publikai piemēroti restorānu puduri. Dzertuves.

Vecākais pie Šmerļa, kur gadu 50 atpakaļ darbojās franču pavārs Coudray dzertuve. Kādi divi otrā pudurī, ap Mārtiņmuižas ielas sākumu. Tagad virsroku guvis senās Neiermīles (tagad Baložu muižas) puduris, kur jaunākos laikos speciāli šim nolūkam celta liela ēka. Vienkāršākai publikai bijuši krodziņi vēl biežāki. (To darbību stipri veicinājusi akcizes starpība uz laukiem un Rīgā. Uz Juglas tilta bijusi zastava, kur žūkuri ar gaļiem iesmiem bakstījuši vezumus, vai nav reibinošu dzērienu. Plašus nostāstus glabā veci ļaudis par spirta kontrabandas darbību). Studentiem iecienītā iedzeršanas vieta bijis kāds no Bābelītes kalniem, kur tie svinējuši Jāņu nakti. Šī kāpa iesaukta par Šampanieša kalnu (Schampanjerberg). Vienkāršā publika „iemetusi“ pa Strazdumuižas priedēm un parku, sarīkojot pie viena tradicionālo izkaušanas. (Strazdumuižas nosaukumu daži vecļaudis atvasina no Strada restorana, kas esot bijis fabrikas vietā).

Plašs
skats.

Pie zaļumnieku iecienītākām vietām pieder Baložkalni — Rīgas cīņās ievērojamās Juglas pozīcijas, Juglas autobusa Nr. 2 gala punkts. Vēja sadzītās kāpas te kā bangojoša jūra. Plašs skats no kailajām kāpām uz Juglas zemumu un fabriku pudurī, kā radīts novērošanas punkts Rīgas aplencējiem.

No cīņu epizodēm pievedisim kāda vietējā Bukultu muižas zēna A. Roņa atmiņas.

Vāciešu cīņiņš ar sarkaniem pie Baložkalniem.

Cīņu
epizodes.

Bija ļoti rāms laiks. Pat Baložkalnu ierakumi bija klusi. Tikai uz ziemeļritiem dzirdēja šaušanu. Šaušana

nerimās, bet palika arvien lielāka. Tur bija sadūrušies vācieši ar sarkaniem. Vācieši bija nākuši no Milgrāvja taisni uz Baltezeru. Kauja vilkās labi ilgi. Beidzot sarkanie atstāja ierakumus. Vācieši uzvarēja. Pēc kādas nedēļas man nācās iet uz turieni. Varēja redzēt, ka tur bijis īsts kaujas lauks. Gar ceļmalu gulēja beigti zirgi. Citi bija aprakti. Koki bija sašauti un nogāzušies pāri ceļam. Rati un kukņas gulēja gar ceļmalu. Kapu arī bija daudz.

Vācieši beidzamā brīdī pie Bukultiem.

Vācieši bija turējušies līdz beidzamam brīdim. Bet kad redzēja, ka igauņi ir stiprāki nekā vācieši, tad gribot negribot viņiem bija jāatstāj ierakumi. Bija jau gandrīz visi vācieši aizbēguši. Palika tikai landesvēristi. Tie vēl cerēja atturēt igauņus.

Igauņi nāca no Ādažu mācītāja muižas gar kanāla malu uz vakaru pusi. Vācieši novietoja fronti Bukultu muižas parkā un, sākot no kanāla tilta, uz rītu pusi. Bet Bukultu parkā viņi ilgi neturējās, jo bija bail, ka igauņi tos neielenc. Frontē nebija liels spēks: kāds pāris ložmetēju un mašīnšautēju. Igauņi nāca virsū kā bultas. Vācieši redz, ka nebūs labi, un atkāpjas no parka, paliek tikai Baložkalnos. Bet igauņi tuvojas, un vācieši gāž baltu uguni.

Es no Bukultu vecām dzirnavām pa logu redzēju, ka uz rītiem gar kanāla krastu lida igauņi. Viņiem nebija vienādas drēbes. Es tikai redzēju, ka reizēm nozib sarkanas, zilas, melnas un vēl daudz citas krāsas. Vācieši, redzēdami, ka nav labi, atstāja ierakumus un laidās lapās.

Nu bija vācieši projām. Bija tik jāgaida citi kareivji. Bij man lielais prieks, kad Bukultos sanāca igauņu kareivji. Sanāca ļoti daudz. Viņi bija ļoti nokusuši un izsalkuši, jo viņi bija gājuši ļoti ātri uz priekšu un nevarējuši piegādāt produktus. Dažs lūkoja ko ēst. Cits no liela noguruma raudzījās, kur atgulties.

Gaitas apraksts.

Baložos. Nopriecājušies par plašajiem skatiem no Baložkalniem, nonākam uz zaļa laukumiņa ziemējos no Mūra krugus. Tur vecās Neiermīles koka baznīciņas vieta. Priedulājs sevišķi jauks gar Juglas ezera krastu, kur slēpjas Brīvdabas muzeja pirmsākumi (sk. Langstiņu ezera gaitu). Uz austrumiem no Baložu smēdes, redz baltu vienstāva ēku ar Empire stila pilariem. Tā ir Vecpaste (Vecās Neiermīles pasts), pirmsšosejas laiku zirgu pasta nams uz Via magna („lielā ceļā“), kas savienoja Pēterpili ar Vāciju. Gabaliņu pagājuši uz ziemeļaustrumiem, varam labi šo veco, plato lielceļu vēl redzēt. (Pie Vecpastes uz stabiem zem klajas debess elektrības transformātors, kas pārveido stipro Juglas spēkstacijas strāvu vājākā).

Bukultos. Nepilnu kilometri uz ziemeļiem pāri kanālam ir Neiermīles bruņinieku pils vieta Bukultos, kur tagad aug vecu liepu riņķis. Pili, kā domā, izpostījuši 1656. g. krievi. Akmeņi izlietāti Ādažu baznīcu un Daugavgrīvas cietoksni ceļot. Pils bijusi divi torņiem. Par tās prāviem apmēriem liecina 1586. gada landtaga noturēšana Neiermīles pilī. Vecās dzirnavas ar reti bieziem mūrēm norāda uz to uzdevumu — kalpot (pirms pils celšanas) par cietoksni. Šis dzirnavas orde-

nis cēlis 13. gadusimta beigās. Kā pretstats Milgrāvja dzirnavām, nosauktas par jaunām (Neue Mühle). No tām viss apgabals nosaukts „Neiermīle“ (Neuermühlen). Dzirnavu jumts Hanzas stilā, laužts, kāds bij parocīgs aizsargu mūros iežņautās viduslaiku pilsētās, lai būtu lielākas telpas arī jumtā preču novietošanai. Agrākais muižnieka dzīvojamais nams, (pirms tam bijusi degvīna dedzināšana) ar režģa (Fachwerk) būves pazīmēm — veclaiku pajēmiens — celt plānas, bet izturīgas ķieģeļu būves (Tādas, piemēram, bija ugunsgrēku apdraudētajā Iekšrīgā vienīgās lētākās no atļautām).

Bukultu Dzirnavu krodziņam redzams vēl staduls. Krodziņā vēl dažus gadu desmitus atpakaļ lietots senais brīvības atņemšanas līdzeklis — kāju sieksta, kas bijusi pieskrūvēta pie krogus lielās istabas grīdas. Apcietinātā kājas ieslēgtas siekstas caurumos, uz grīdas pamesti salmi gulēšanai. Lietota vēl pēc šī sodīšanas līdzekļa noliegšanas, kādēļ muižkungs saukts pie atbildības. (Tāda veclaiku kāju sieksta glabājas Rīgas pili Valsts vēstures muzejā).

Patīkami apskatīt vecos bruņinieku pilsgrāvjus, kas tagad pieauguši alkšņiem. Nav raksturīgo aso leņķu, kāpēc, domājams, pils celta vecās Dzirnupes likumā. Uz ziemeļiem no dzīvojamās ēkas ceļš iet uz ziemeļiem pār šo veco grāvi uzdambējuma veidā. Otrpus tam kāpā sirms ozols.

Atpakaļ uz šoseju ejam atkal pār augsto kanāla tiltu. Nogriežamies pa maz lietotu ceļu pie apšu rindas. Tas šķietas veca pils ceļa atlieka. Tīrumiņš pa labi bagāts kauliem, šķietas veci draudzes kapi, tagad ir Ādažu baznīcas šķestera lietošanā

Juglas
zemumā.

Patīkams gājiens ir pa šosejas dambi, sevišķi mākoņaini saulainā dienā. Gaļais Juglas ezers (ap 5 km) tad vietām apspīdēts, vietām mākoņu apēnots. Pagadās, ka sarkani baltās Feiļa papīrfabrikas ēkas ezera dienvidu galā spilgti apgaismotas, bet ezers ēnā, kas pavairo fabrikas skata spilgtumu. Juglas ezera daļu, kas še pie šosejas, sauc par Padambi. Vārds šķietas cēlies no Sprunguļu dambja, kas celts vai varbūt tikai nostiprināts 1221. g., tagadējā šosejas dambja vietā vai tuvumā. Par šo Sprunguļu dambi spilgtu gadījumu pauž vecie dokumenti. Poļu laikā Neiermīles pils bijusi apakš Dinamīdes (Daugavgrīvas) virsnieka Ostrovska. Tas licis savam Neiermīles apakšvirsniekam izlabot šo Sprunguļu dambi un jemt no braucējiem nodevas. Ar to bijusi nemierā Rīgas rāte, kas atsaukusies uz 300 gadu vecu privilēģiju, pēc kuŗas par dambja lietošanu nodeva nav jēmama. Poļu ķēniņš pavēlējis nodevu jēmšanu atcelt, bet dambja labošanu izdarīt uz pusēm Rīgai un Vidzemes muižniecībai. Rīga 1593. g. vasarā izsūtījusi dambja labošanai strādniekus. Ostrovskis, nevēlēdamies atteikties no nodokļu jēmšanas, pavēlējis Neiermīles apakšvirsniekam Zaļeskim kavēt pilsētas strādnieku darbu. Tas liek laist uz tiem 4 lielgabala lādiņus. Par laimi, neviens nav ievainots. Pilsēta pievākusi 2 lodes ($2\frac{1}{4}$ mārciņas katra), kā pierādījumu, un sūdzējusies karālim. Karš, kas drīz pēc tam sākas, kavē sūdzības panākumus.

Arī jaunāko laiku notikumā atstājuši pēdas Juglas zemumā. Te daudz lielgabala lādiņu bedrū, kas cēlušās galveno tiesu 1917. gadā, kad krievi atstāja Rīgu.

Uzmanību saista liels Juglas līcis „Miltiņpunga“, pie

dzelzs tilta. Tā šķietas atlieka no Juglas upes agrākās, taisnākas gultnes.

Pie Tilta krogus, kas zaudējis jau savu stadulu, redzama ceļa vieta uz kādreizējo prāmi. Tas darbojies līdz 1672. g., kad atklāts pilsētas celts tilts. (Tilts, redzami, vēlākos kaņoos nopostīts, jo pēc kādas māmiņas atmiņām, viņas priekštecis, zviedris Lemka, bijis še par prāmnieku). Šis prāmja ceļš turpinājās arī otrpus Juglai, Vecģīzu pagalmā un skolas dārzā.

Der iegriezties arī Strazdumu ielā. (Žēl, ka publikas vandalisma pēc slēgta ieeja vecajā fabrikas parkā). Tūlīt otrpus tiltiņam pa labi balts kubveidīgs mūra nams. Tā vecās Pychlau'a manufaktūras gāzes māja, kur ražota gāze apgaismošanai. Tai pretī pa kreisi no ceļa ir vieta, kur atradusies šī vecā gaŗā četrstāvu fabrikas ēka, kas divainā kārtā nodegusi. Vietējie parādīs arī vecās fabrikas spēkeru un preses mājas (pretī Neredzīgo institūtam). Tālāk no ceļa, pa kreisi no vecās fabrikas vietas, tagadējās manufaktūras strādnieku klubs, kur koŗa apmācības, izrikojumi un laika kavēkļi ikvakaram. Tālāk ceļa kreisā pusē fabrikas direktora dzīvoklis un tam pretī fabrikas pensionēto strādnieku dzīvokļi.

Pa kreisi nogriežas ceļš uz Neredzīgo institūtu, ko tagad uztur Tautas labklājības ministrija. Pastāv no neredzīgo skolas, kas dibināta 1877. gadā, un neredzīgo patversmes, kas dibināta 1893. gadā. Patversmē apmāca suku gatavošanā, kurvju un mēbeļu pišanā, aušanā. Institūtā prāva neredzīgo bibliotēka. Institūta izstrādājumus pārdod pašu veikalā, Smilšu ielā.

Vēl tālāk pa galveno ceļu pa kreisi glītais pilsētas bērnu

Strazdumu iela un apkārtnē.

patversmes nams, ko atklāja 1926. g. Pirmos gadus patversmē bija gandrīz tikai katoļticīgi bērni. Tagad konfesio-nālais raksturs zudis. Uzņem bērnus 8—16 gadu vecumā, ja vecāki paši nespēj tos uzturēt. Audzēkņu skaits 60—75. Pie patversmes plašs sakņu dārzs, kur bērni gūst nodar-bošanos arī vasaru. Tāpat ziemu bērniem pēc kārtas dežūras dažādos darbos. Viens no audzinātājiem ar lauk-saimniecības izglītību. Patversmes dienestā arī mācīts dārzkopis, kas vada skolēnu darbus dārzā. Patversmes audzēkņi apmeklē vietējo pilsētas pamatskolu. Ar 16 pilnu gadu sasniegšanu zēni pāriet uz darba namu, kur mācās amatā: galdnieka, atslēdznieka vai kurpnieka. Citos novirzienos nodod pie privātmeistariem. Meitenes nodod tikai pie privātiem mācībā. Uz vecāku vēlēšanos par vasaru var atstāt patversmi, iet ganos. Pēdējā laikā tas reti notiekas, jo patversmes vadība iekārtojusi no-teiktu darbu visiem audzēkņiem arī vasaru. Ir jāpie-cējas, ka pēdējā laikā, kad patversmes vadība nodota pazīstamā bērnu koloniju un bēgļu bērnu patversmju or-ganizētāja mākslinieka R. Eglentāla rokās, plašie līdzekļi, ko pilsētas valde ziedo šai patversmei, nes arvien lielāku svētību dzīves pabērņiem, audzinot tos noteiktā darba mīlestības un pienākumu apziņas garā.

Aiz Strazdumuižas ielejā pa kreisi no ceļa redz ve-cus ozolus. Arī tālāk ezermalā, Baltā muižā, resnu ozolu parks.

Tālāk pa ceļu redzama Garanskas ā d u f a b r i k a s prāvā ēka. Tā veca alus brūža iesala māja. Še vecākos laikos bijusi Gravenheides muižiņa, kur savā laikā uztu-rējies mūsu tautas dziesmu populārizētājs ievērojamais vācu rakstnieks Herderis (Domes laukumā ir Her-

dera piemineklis). Garanskas sirmais ozols simbolizē šos dzejas apgarotos laikus. (Herderis kādu laiku bija par Rīgas Domes skolas skolotāju un Jēzus un Ģertrūdes dr. pēcpusdienas mācītāju).

No Garanskas ieteicams atgriezties gar Velvezeriņu uz Dambezeru, no tā gar Strazdumuižas grāvi uz augšu. Nonākam pie labi nojaušama dambja, kas krusto grāvja ieleju. Dambi licis uzbērt vecais fabrikants Pychlaus, kam nepaticis, ka šī Dambezera noteka tek caur fabrikas zemi. Aizdambējums pacēlis ūdeni Dambezerā un Āņezērā, applūdinājis apkārtējās pļavas. Cietušie saimnieki naktī pārrakuši dambi. Pychlaus noskaities, licis dambi atjaunot, pielicis nakts sargus. Nu cietušie gājuši sūdzēties pilsētas rātei. Pilsēta tad rakusi grāvi pa tagadējo dziļi ierakto gultni, kas apiet fabrikas rajonu. Dambezera nosaukums glabā šī gadījuma atmiņu.

Esam apgabalā, kur mūsu karte uzrāda vecu bišu grāvu, — pēc kroniķu ziņām, te augušas priedes, kur lībiešiem bijuši bišu koki. Plašos mežus starp Juglas upi un Fēniksa rajonu atceras arī daži tagadējie veci ļaudis — pie Juglas prāmja dežūrējuši kazāki, kas ceļa vīru virtenes pavadījuši pa šiem laupītāju apdraudētiem mežiem līdz Raunas vārtiem (Ārrīgu aizsargā, palisādu sētā).

Airēšanas sporta cienītājiem var ieteikt braucienus pa Juglas un Ķišezeru. Juglas ezera braucieniņi ceļ Strazdumuižas manufaktūras un Baltās muižas (arī Krēgermuiža) vecie parki, Garanskas ādu fabrikas kāpas (gar NE un SW krastiem), glītā Sidrabsaliņa, kas apgarota ar teiku par Jāņa Briesmīgā apraktu naudu.

Bergupes (tā sauc abu Juglu kopējo ieteku Juglas

Laivā pa ezeriem.

ezerā) deltā ir zālēm un putniem bagātie sēkli, uzbērtās pussalas, ko veidojuši Lielās un Mazās Juglas duļķi. Še esam tā sakot pie pašas „kāstuves“. (Juglas un Kīšezeri kā prāvi ūdeņu krājumi upju sanestās duļķes nogulsnē jau upju grīvu rajonā, kāpēc pārējās ezeru daļas ir reti vērtīgas Rīgas ostas rezerves, kas plašos apgabalos neprasītu nekādu bagarēšanu, vienmēr uztur reiz izbagarēto, kuģiem vajadzīgo dziļumu). Ar šo Bergupes deltas lielo sērēšanu domājams izskaidrojas arī Mašan ezeriņa (tautā sauc arī par Atteku) atdalīšanās no Juglas ezera. Šis mazais ezeriņš ir visai ievērojama putnu perēšanas vieta; sevišķi kaijas pēdējos gados še sarodas neskaitāmos daudzumos.

Der iebraukt arī Bergupē, pabaudīt īpatnējo miegaimumu, ko izdveš lēnie tumšie vienmuļu pļavu iežogotie ūdeņi.

Iebraucot Juglas grīvā, pa labi plašais Pilskakts. Tam vienā galā lībju pilskalns uz Buldursalas, otrā Neiermīles bruņinieku pils vieta. Var strīdēties par to, kuŗa pils devusi kaktam nosaukumu. Kur lielāku ezeru līčus sauc par „kaktiem“, tur mazajiem līčiem ir lielāka nosaukumu bagātība: punga, dūcka vai ūziņa. Pilskakta sīkākie līči ir Buldurdūcka, Klipiņu dūcka, Milnas dūcka; Sužu kaktam, pie kuŗa ir Adventistu seminārs (vidusskola, kur iemāca arī kādu amatu), mazākie līči ir Maz-Juglas ezera, kā arī Baltezera notekas ūdeņus, grūtāk izprast šīs ievērojamās deltas rašanos. (Domājams no augstā kreisā krasta, kur likumā iegrauzas).

Kīšezers Juglas grīvā uzrāda līdzīga izskata deltas veidojumu. Tā kā Jugla ir ļoti īsa, sajem jau izkāstos

ūziņa, Lielūziņa un Vārtu kakts. Orientēšanai var kalpot arī pussaliņu, ragu nosaukumi, piem. pie Sužu muižas Sužu rags, Buldursalā Pilskalna rags. (Zināmo vietu vārdu sīkāks apraksts un karte skolas ģeografijā „Mūsu aprīķis“. Turpat arī no zvejniekiem ievāktās ziņas par atsevišķu zivju sugu iemīlotām mītnēm Ķīšezerā).

Par vietām, fabrikām un citu krastos redzamo ziņas uz kartes.

Juglas vārtos dažus gadus atpakaļ bija plaša iespēja nomāt laiviņas, jo pie šosejas tilta bija maza nomas laiviņu piestātne. Noiešana bija vāja. Tāpēc ar to vienu vasaru pietika. Vienu no tām laiviņām ieguvīs kara invalīds R., Vidzemes šosejā Nr. 166. No tā tad airēšanas sporta mīlotāji nomā laiviņu. Izīrē arī daži Strazdumuižā.

II. gaita. Šmerļa apkārtnē.

Zaļumnieku iemīlota vieta ir arī Bābelītes kalni starp Bābelītes un Ķīšezeru. Uz tiem jāizkāpi no autobusa pie Šmerļa. Uz Ropažu ielas redzam veselu rindu pilsētas celto ģimeņu māju. Pa Kremerta zaģetavas ceļu nonākam pie Bābelītes ezera. Skaistas kāpas še sasniedz 24 m. augstumu virs jūras spoguļa. Ķīšezerā pusē no kāpu pakājes vertikāli no zemes izplūst paprāvs avots, varbūt no Bābelītes ezera, kas (apģarots ar teiku par nogrimušu baznīcu) pēc maģ. F. Ludviga mērojuma 8 m. virs Ķīšezerā spoguļa. Ezers nav labā slavā, jo bieži peldētāji slikt. Domā, ka avoti, te ieplūstot, rada dažādas temperatūras slāņus. (Žēl, ka Ludvigs mērojis tikai ūdens virsas temperatūru). Blakus Staņģu ciems, kur dzīvo viens no nedaudziem Ķīšezerā profesionāliem

Bābelkalnos.

zvejniekiem, omulīgais Staņģu tēvs, labs vietējo veclaiķu zinātājs.

Fabrikas.

Krēmertu kokzāģētavas skurstenis mūs noved pie zāģētavas parka, vecās Zorgenfreijas muižiņas sirmajiem ozoliem.

Tālāk pareizticīgo virsgana Archijereja muižiņa ar pareizticīgo dievnamu. Redzam arī Teireru kokzāģētavu un Jūtes fabrikas drupas. (Še 1899. g. nemiēru sākums. Streikojošās Jūtes fabrikas strādnieces zaldāti un kazāki sadzen Aleksandra dārzā, restorācijas parkā, kas Gaisa tilta dienvidrītu galā. Vīri, kas pēc darba nāk no Feniksa, redz sievas ielenktas, sāk lauzt parka sētu; sākas šaušana; krīt 4 vai 5 strādnieki).

Aleksandra vārtu apkārtnē.

Ap Šmerli uzmanību saista arī grandiozie Ebreju kapi ar rituālam vajadzīgām ēkām. Gar lielajām kazarmēm un skandināvu stilā celto Krustbaznīcu nonākam atpakaļ uz šoseju. Uzmanību saista Metalista prāvie korpusi un to nemitīgā darbība, — patīkams pēckara uzņēmības piemērs (no mazas darbnīcīņas, kas mitinājās šaurajā ielas frontes namiņā, pakāpeniski pieaugot, pagarinot transmisiju, pievienojot jaunas telpas, ir izauguši grandiozie korpusi). Maz intereses saista miegainais grāvis, kas tek gar fabrikas austrumu pusi. Tas ir bēdīga atlieka no 1582. gadā raktā Smilšu dzirnavu grāvja, kam galvenais uzdevums bijis piegādāt smirdošam Rīgas cietokšņa grāvim tīrāku ūdeni, netīro aiznest Daugavā. (Grāvja nosaukums no Smilšu dzirnavām, ko šī grāvja ūdeņi nodarbinājuši pretī Bastejkalniņam). Tepat tuvu Šmerlim pie Krustbaznīcas kaplem redzams šī Smilšu dzirnavu grāvja sākums un uzstādinājuma dambis, kas šķērsām platai Šmerļupes ielejai.

Šis sprosts Šmerļupes ūdeņus spieda plūst pa raktō grāvi uz Iekšrīgas cietokšņa kanālu (tagadējo pilsētas kanālu). Šmerļupes lejas labā krastā brīvs laukums, ko izlieto kareivju apmācībai. Arī futbolisti to cienī. Iesaukuši par Pulverlaukumu, jo tuvumā agrākos laikos bijis pulvera pagrabs. Mežā uz dienvidrietumiem ir spītāiigo slimnīca, leprozorija; uz ziemeļaustrumiem Meža skola, kur diloņa apdraudēti vai citādi veselībā vāji bērni gūst uzturu, atpūtu un skolas mācību. Šo skolu uztur Rīgas pilsēta, piedaloties Tuberkulozes apkarošanas biedrībai.

Meža skola ir pirmais loceklis tanī skolas darba uzlabošanas locekļu ķēdē, ko sevišķi pavairoja 1929./30. m. g. ar Grūti audzināmo (4. īpatn.) un Mēģināšanas (5. īp.) pamatskolu atvēršanu. Meža skola kā tāda, kas pirmā vietā liek veselības kopšanu, fizisko izglītību, rodas pirmā, — jau 1928. g. rudenī. Uzņem vājas veselības bērnus no visām pamatskolas klasēm. Tā kā mācības gads pagarināts līdz 10¹/₂ mēnešiem (no sept. sākuma līdz 15. jūlijam), tad bērni pamatskolas kursus veic, lai gan mācībām ziedo tikai 40% no skolas laika, 35% atpūtai skolā un 25% veselības kopšanai. Galveno vērību piegriež: 1) saulei un labam gaisam, kāpēc bērni vasaru, rudeni un pavasari mācās, resp. notur stundas brīvā gaisā, brīvo laiku pavada galveno tiesu ārā; 2) pienācīgai ēdināšanai (brokastis, pusdienas, launags skolā); 3) atpūtai pēc darba, kas ietver arī rotaļas, sportu; 4) ārsta uzraudzībai, kas Tuberkulozes apkarošanas biedrības vadībā. Iknedēļu ārsts apskata visus bērnus, 3 reiz gadā mēro krūšu kambaņa pieaugumu, pēta asiņu sastāva maiņas. Pagājušā mācības gadā

**Meža
skola.**

krūšu apmēru pieaugums bijis caurmērā 2,6 cm. uz bērna, asins satura uzlabojums 11,1%, svara vidējais pieaugums 1,9 kg, garuma — 3,4 cm. uz bērna. Šimbrīžam skolas labvēlīgos apstākļus ir izlietojuši galveno tiesu trūcīgāko aprindu bērni (ap 60% tādu, kam vecāki dzīvo vienistabas dzīvoklī).

Blakus skolai Biķernieku dilonšlimo sanatorija. Sanatorijas kāpas un mežu tauta sauc par B a t r i j ū, — še zviedriem bijuši lielgabalnieki. (Mazākais lielgabals uz kartes. Lielākais lielgabals uz kartes apzīmē vācu batareju 1919. g. maijā). Mežs še pie Aleksandra vārtu arkas turpinās arī otrpus šosejai, savienojas ar apstaigātiem un tālākiem Ķīsezera SW malas priedulājiem, kas vietām izcirsti. Tas ir senais Ķ ē n i ņ a mežs, kas savu nosaukumu bija dabūjis no zviedru ķēniņa Gustava Adolfa, kam še, Rīgu aplencot, bijis lēģeris. (Vēlāk Ķeizarmežs, tagad Meža parks).

A l e k s a n d r a v ā r t u a r k a s pamatakmens likts 1814. gadā Brīvības (toreizējās Aleksandra) ielas galā, tagadējā Gaisa tilta šosejas pusē; atklāts 1818. gadā par godu Aleksandra uzvarai (Parīzes ieņemšanai). Cēluši Rīgas pilsoņi, ko apliecina bronzas medaļas, kas simbolizē dažādas kārtas un amatus. 1904. gada arka pārcelta uz tagadējo vietu. Celta no smilšakmeņiem, izrotāta ar joniešu kolonnām un veclaiku lielgabaliem.

III. gaita. Gaujas - Daugavas kanāls un Rīgas ūdens pumpētava.

Var izlietot vai nu tālsatiksmes autobusus, vai arī vilcienu, (satiksmi no Rīgas līdz Baltezeram uztur arī tvaikonītis „Annuška“).

Ropažu piestātnes apkārtnē vasarnīcas, mazgadīgo noziedznieku kolonija, kāpas, purvainie Tumšupes ūdeņi. Pie Venčezera apskatām Rīgas ūdens vada gaisa pumpētavu. Uzmanību saista arī ezeriņa stāvo, paaugsto krastu prāvais atstatums no ezera malas. Tam redzami sakars ar apstākļiem, kas radījuši arī Baltezeru līmeņa krišanos: Bukultu dzirnavu dīķa nolaišana 1894. gadā, Gaujaš-Daugavas kanāla atklāšana 1903. gadā, varbūt pa daļai arī Rīgas ūdensvada pumpētavas atklāšana 1904. gadā.

Ropaži —
kanāla
izteka.

Kanāla iztekā (kartes NE stūrī) Gaujas ūdenslīmeņa vērošanas punkts, plostu un stutmalkas reģistrēšana un augšējās, vārtveidīgās slūžas, kas ledus iešanas laikā kanālu noslēdz no Gaujas. Gabalu lejāk otras slūžas, ko noslēdz ar gaisā uzceļamu aizlaidni (plāksni). Šo palīgslūžu uzdevums — uzkrāt ūdeni lejpus pirmajām slūžām tikpat augsti, cik tas ir augšpus tām, jo citādi vienpusīgais ūdens spiediens neļauj atvērt šīs augšējās, galvenās slūžas. Pie Aldermuižas (nosaukums no Daugļa alus brūža) ap 1922. gadu nojauca trešās slūžas, kam uzdevums bijis dabūt kuģišus pār lielo kritumu, kāds šē redzams, jo kanāls bijis domāts netikai plostiem, bet arī kuģošanai līdz Līgātnes papīrfabrikai (tas tomēr neizdevies). Kanālu rakusi koktirgotāju sabiedrība, lai plosti nebūtu jāvelk uz Rīgu pa jūru.

Kanāls.

Nonākam pie Rīgas ūdensvada pumpētavas. Tā novietota pie M. Baltezera, lai nodrošinātu ūdensceļu ogļu un citu materiālu piegādei. Pumpētava satur: tvaika pumpjus, no kuriem viens parasti stāv rezervē, kopaku, kur sifonveidīgi sasūc daudzo mežā rakto aku ūdeņus, un gaisa pumpi, kas izsūc rietumu līnijas aku vadam gaisu,

Rīgas
ūdens
vads.

(lai netraucētu sifonveidīgo uzsūkšanu uz galveno aku). Austrumu aku līnijai, kam augstākais punkts nav vis lidzīgi rietumu līnijai pumpstacijā, bet pretējā galā, ir sevišķa gaisa pumpētava pie Venčezera. Pastaigājoties pa mežu, pēc apaļajiem aku čuguna vākiem redzam šo sifonu līniju gaitu. Stabiņi ar cīpariem pie hidrantiem (vākiem noslēgtām bedrēm, kur iespējams dabūt uz vietas ūdeni mežu degšanas vai citādos gadījumos), norāda spiedes kanāla gaitu, kur zem tvaika pumpju spiediena ūdens rit uz pilsētas ūdenstorni. Pašā pumpētavā (apmeklēšanas atļauju izsniedz ūdensvada valde, Meierovica bulv. 10, ieeja no Valdemāra ielas) var apskatīt arī zemes kārtu paraugus, kas ievākti urbjot šīs akas: ļoti smalka smilts kā ūdeni nelaidošs slānis un rupjāka kā ūdeni nesoša kārtā.

Rīgas ūdenspatēriņš 1929. g. bijis 14.194.306 kbm gadā; dienā caurmērā 55.708 kbm. Salīdzinot ar pirmskara patēriņu, ir divkārtšojies (1908. g. 6.708.883, pēc kam par nepilni 400.000 kbm. ir ikgadus pieaudzis).

Garš un līkumots ir Rīgas ceļš līdz šim tiešam teicamam pamatūdenim. Līdz 1663. g., kad uzsāka Iekšrīgā darboties ūdensvads, pat šī cietokšņa vaļņos ieslēgtā Rīgas daļa iztika ar vietējo aku ūdeni. Ilgajos Rīgas pastāvēšanas gados zeme bija piesūkusies ar netīrumiem. Kolēras un citu sērgu laikos visspilgtāk parādījās šī stāvokļa ļaunās sekas. Sevišķi Rīdziņupes apkārtņē (Rīdziņupē izlēja visus netīrumus) mirstība bija ārkārtīgi liela. Minētais Iekšrīgas ūdensvads darbojās uz Grēcinieku un tagadējās Ūdensvada ielas stūŗa. Zirgi grieza ģēpeli, kas nodarbināja pumpjus. Ūdeni sapumpēja silesveidīgā krātuvē, no kuŗas pa koka caurulēm izplatīja pa Iekšrīgas

namiem. Ūdeni jēma turpat no Daugavas. (Mēs, Balt ezera apkārtnes teicamā ūdens izlutināti, par šo ieguvumu nevisai jūsmotu). Jēma arī no avotiem ārpus valņiem (piem. tagadējā Nacionālā teātra apkārtņē tāds bijis), kā arī no Ārrīgu akām (Lielais pumpis tagadējās Jaunās Gertrūdes baznīcas laukumīnā). Vēlāk raka arī artēziskas akas.

Rīgas pamatiežos, it sevišķi smilšakmeņos ir gan daudz ūdens, kas atrodas pat zem prāva spiediena, bet tam daudz šķīdināta ģipsa un dzelzdaļu, kas ūdeni padara par maz noderīgu lietāšanai. Tāpēc pilsētā izkaisītās artēziskās akas lielāko tiesu nav vis tādas vārda tiešā nozīmē, bet gan ūdensvada krāni, kas nodoti vispārīgai lietāšanai.

Izlīdzēties cenšas ar ūdensvada būvi Latgales Ārrīgā pie Jāņa dambja, kur Daugavas ūdens mazāk bojāts. Atklāj to 1863. gadā. Pielietātie filtri drīz vien piesūcas netīrumiem; to tīrīšana nedod īstu drošību par ūdens labumu. Tāpēc pilsētas valde uzaicina no Minchenes plaši piedzīvojušo inženieri Thiemu, kas, vadot pilsētas apkārtnes pamatūdeņu pētīšanas darbus, uzdužas uz spēcīgām visai laba pamatūdens straumēm Bukultu, Remberģes un Bergu muižas mežos. Šiem 1882. g. izdarītiem pētījumiem 1904. g. decembrī seko jaunā ūdensvada darbības atklāšana. Būve izmaksā 3 milj. zelta rubļu. 1907. g. arī dažas Pārdaugavas vietas jau dabū Baltezeru apkārtnes ūdeni. Matīskapu ūdenstorņiem, kas celti 1896. g., seko Kīšezerielas tornis un 1910. g. arī ūdens tornis Zasulaukā, pie pilsētas 2. slimnīcas.

Kā gar šo Mazo, tā arī vēlāk gar Lielo Baltezeru **Baltezeri** redzam ūdenslīmeņa pazemināšanās zīmes.

Ezeru starpā Ādažu jaunā baznīca, ko 1772. gadā cēluši no Neiermīles pils akmeņiem, kas atvesti no Bukultiem (daļa akmeņu izlietāta Daugavgrīvas cietoksni). Iss kanāla gabals savieno abus Baltezerus. Lielais Baltezers izceļas ar savu lapu kokiem apaugušu salu krāšņumu. Mežu departaments šīs salas ieskaitījis apsargājamās dabas pieminekļos. Mežu aizvējš pavairo Lielā Balt ezera ūdeņu plašuma tikamo iespaidu. Kā patīkams papildinājums vecais ezera krasts, kas vietām pāri 10 soļu no tagadējā. Zaļo mežu vainagu vietvietām pušķo kluso vasarnīču sarkanie jumti.

Pa kāpās saviļņotu mežu atgriežamies uz sirmo Via magna. Īsi pirms nokļūšanas uz šosejas, pa labi balts krusts. Tas Pasaules kara bēgles kaps, ko ar jaunu krustu apgādājuši skolēni.

Pasniedzam šē arī bijušā Venču mežsarga meitas Šēnberģu māmiņas atmiņas par veco Ādažu bunti.

Ādažu „bunte“.

Inča dēls Freimanis bija vairāk glītots (Lejgaliešiem bija labāka zeme). Arī vakara dēli Vārtiņi bija paskoloti. Tie bija izzinājuši, ka ir jau likums pāriet no klausām uz renti. Rūga, rūga. 1865. vai 1866. gadā tie lielākie, stiprākie saimnieki bija uzsācēji. Ar rakstu gāja apkārt, lai parakstās, vai ies muižai kalpot vai nē (Mežsargu un kādas citas mājas jau bija uz renti, tikai rudzi bij muižā jāsēj un dažī citi darbi jādara). Vecais Upītis bija pagastvecākais. Muiža aicina, lai nāk strādāt. Atbild, ka neies. Nu aicina sapulcēties muižā, būšot sludināšana. Bet bija 80 zaldātu no Rīgas izsaukti. Pirmo sauc Kārkliņu (bija lielākais saimnieks, nu izpostīts). Vai strādās? Nē. Lika 60 gadi vecam vīram uzskatīt 60 rikšu. Citi sabīstas, — strādāšot. Dzelžos sakaluši pa-

gasta tiesas vīrus un skrīveri. Gadu nosēdēja. Tos un visus lejgaliešus izdzina no mājām. Sataisījās citi iet pie ķeizara, lai apžēlo tos cietumā ieliktos; sūdzējās arī par renti un visu citu, jo bija skaidri pierādījumi, ka jāpāriet uz renti. Bet Vulfs bija laikam piekukuļojis pilnvarniekus un advokātus, un tā nekas neiznāca. (Citi dabūja maksāt arī par zaldātu izsaukšanu. Kam nebija ko maksāt, izķilāja pat kažociņu. Tos laikos nopērtam bija jāmaksā kazākam 15 kapeiku par pēršanu).

IV. gaita. Langstīņezers — Brīvdabas muzejs.

Klusuma, neskārtas dabas mīlētājus saistis gaita Baltēzera pietātne - Langstīņezers - Bērgūmuiža - Mašēnezers - Brīvdabas muzejs - Baložu muiža. Vilciens vai autobuss novedīs ap Baltezera pietātņi. Tad pa mežu uz Langstīņezeru, tā paaugstiem ziemeļu krastiem un purvu uz veco Nītaures lielceļu. Jāatzīmē, ka pēc E. Ostvalda atzinuma Langstīņezers, pretēji Baltezeram un kaimiņiem, uzrāda limeņa paaugstināšanos, ko izskaidro ar purvu pieaugšanu. Pats Langstīņezers cēlies, aizžogojot Langstīņupes ieleju ar četriem kāpu vaļņiem, domājams pēc kādas mežu degšanas, kas atbrīvoja vēju varai smilti. Langstīņpurvu nosusināšanu pēc skolotāja J. Kalniņa ziņām, uzsākusi Bērgū muiža. Divi km. garā nosusināšanas grāvja rakšanu pabeigusi jau pēc kara Juglas manufaktūra, gribēdama purva kūdru izmantot kā kurināmo. Pa Nītaures ceļa daļu, ko agrāk apdzīvotu vietu trūkuma pēc sauca par Gaŗo jūdzi, dodamies līdz Ramaņu tiltam pār minēto purvu noteku, tad pagriežamies pa kreisi uz Bērgūmuižu. Še aiz Zalcmaņa mājas pa labi ir cara Pēteŗa dragūņu telšu uzbērumi (šie dra-

**Bērgū
ceļā.**

gūņi dažādos virzienos uzturējuši sakaru ķēdes Rīgas apsenkšanas laikā 1709./10. g. ziemā). Starp muižu un mežsarga māju pie Vectīruma nogriežamies, ejam šķērsām Baložu ceļam, gar Kapu purvu un otru mazāku purviņu uz Mašēnezera ziemeļkrastiem. Pamielojuši skatu šinī kaiju un citu ūdens putnu iemīļotā „vasarnīcā“, dodamies kāpās, kas gar Juglas ezera malu. Viens, otrs plašs skats pār ezeru. Kārdinošs augstais mežu vērošanas tornis, no kura redzama Rīga, Baltezeri un vēl plašāka apkārtnē. Tad nonākam pie Brīvdabas muzeja. Muzejā domāts ievietot ēku paraugus no visiem Latvijas etnografiskiem novadiem: Vidienas, Malienas, Jūrmalienes, Kursas, Dundāgas rajona, Zemgales, Augšzemes, Latgales. Patlaban darbā Vidzemes vidienas ēkas. Uzstādīta kalnā rija no Vestienas Rizgiem, slietais namiņš no Ainažiem un maltuve no Vietalvas Dzeņiem. Jau pārvesta arī istaba no Vestienas Skaldām, iegūta klētiņa no Vai ves Šķesteriem. Ieturot tautā valdošo ēku sakārtojumu, kalnā būs tikai rija, ēkas, kas grupējas ap sētu, būs lejā. Ēku iekārtu un citus piederumus novietos tad, kad būs gatava visa sēta, kad istabu apdzīvos kāds tā novada tētiņš.

Uzstādītā rija atšķiras no Malienes rijām ar to, ka gubenis nav vienā līnijā ar riju un piedarbu celts, bet novietots palieveni. Palieveni visapkārt šai rijai, ar vairākām noslēgtām telpām. Piedarbā redzams jau ceplītis, kur apgaismošanai dedzināja sveķelus (sveķainu celmu gabalus). Starp riju un namiņu pagaidām novietots vecs kapakmens un primitīvu rokas dzirnu gabali.

Līdz laikam, kad ēkās būs jau iedzīvotāji, apmeklēšanas atļauju izsniedz Pieminēkļu valde (Valdemāra ielā

Nr. 36-a, Izglītības ministrijā). Atslēga glabājas pie Baložu mežziņa.

No Brīvdabas muzeja dodamies uz Baložu muižu, kur autobusa gala punkts.

V. gaita. Juglas spēkstacija un Ulbroka.

Rīgas-Ulbrokas auto satiksme dod iespēju viegli izstaigāt īpatnējo Ulbrokas-Juglas spēkstacijas gaitu, ko ietver mūsu karte.

Pa autobusa logu.

Braucot pa Maskavas ielu, vērojam krievu un ebreju, kā turienes raksturīgāko tautību, pazīmes — lūgšanas namus, svētbildes, veikalus. Pie Jāņa vārtiem pa labi redzam koka zāgētavu puduri ap Rīgas vecāko koka ostu — Kojusalas grāvi. Gar veco Jāņa krodziņu nogriežamies Lubānas ielā. Drīz nonākam Pierīgas sakņāju joslā. Pa kreisi Lubānas šosejai pievienojas Rumpmuižas iela, kas bruģēta kaŗa laikā apaļiem akmeņiem, stāv gandrīz nelietota. Pa kreisi redzam nost no ceļa Biķernieku baznīcu. Drīzi braucam pār plato Brekšupes ieleju. To izlieto Daugavas ūdeņi sevišķi lielos plūdus un ledus saspriedumos pie Stopiņiem. Dodamies no Stopiņiem (pēdējo reizi 1867. g.),*) pa šo veco Daugavas atteku uz Juglas ezeru. Aiz garā ezera, pareizāki sakot, dzirnavu dīķa (tas ir šis Daugavas attekas gultnes uzstādīnājums) paspīd glītā slimo kases bērnu sanatorija, bijušais Ulbrokas muižnieka mitekļis. Pretī Blusu krogum pa labi no šīs jaunās šosejas redzam dolomītu lauztuves. Drīz esam jau autobusā un mūsu auto ceļojuma galā.

*) Rodas jautājums, vai arī Šmerļupes lejaš platumam nav sakars ar līdzīgiem plūdiem.

Krāga
spēksta-
cija.

Autobusa gala punkts nosaukts par Šeluchina muižu, jo šē apmēram līdz 1890. gadam darbojusies Šeluchina ādu fabrika. Tagad izbūvēta plaša vasarnīca. Tā ir gabaliņu no lielceļa. Tepat pie ceļa Latvijas pirmā plašākā elektriskā spēkstacija, ko nodarbina ūdensspēks. No 1879. līdz apm. 1910. gadam šē darbojusies Brunsas papīrfabrika, izmantodama Mazās Juglas ūdensspēku. Okupācijas laikā vācieši ierīkojuši augstspraiguma elektrisko spēkstaciju (elektrību starp citu izmantoja vaņģinieku nometņu dzīvību apdraudošiem žogiem). Tagad darbojas kā valdības autonomas uzņēmums. Skaita ap 150 kilovattu (KW). Ap 11 km. augstāk bijušās Šablovskas papīrfabrikas vietā Augstpriedes spēkstacija, kas ražo ap 50—60 KW, vēl 4 km tālāk augšup uz šīs pat M. Juglas trešā — Dobelnieku spēkstacija (bijušās Vizenšteina dzirnavās), kas dod ap 100 KW. Šīs spēkstacijas viena otrai izlīdzas strāvas lielāka patēriņa vai iztrūkuma gadījumos. Krāga spēkstacija apgādā ar gaismu un motoru spēku Vecmīlgrāvi un apkārtni, Ropažu, Siguldas, Ogres, Baldones, Doles, Iecavas, Stopiņu-Ulbropas pag., Jaunjelgavas pilsētu. Spēkstacijas iekšējās iekārtas apskates atļauja lūdzama Juglas autonomo uzņēmumu valdē (Rīgā, Marstaļu ielā Nr. 19).

Laustu-
ves un
gravas.

Atpakaļ braucot, der izkāpt pie Blusu krogus dolomītu lauztuvēm. Nav grūti atšķirt baltāko ceļu bruģiem derīgo dolomītu, tumšāko dolomītmerģeli (mūsu romancementa izejvielu), sīkķārtaino, maz derīgo plātņu merģeli, zaļos Devonas laiku mālus (vecajās lauztuvēs, kas pie ceļa drupām), akmeņiem jaukto šļūdoņa mālu (tanīs pat vecajās lauztuvēs). Skatus saista arī reti liela augu dažādība Karatavu grāvja krastā, kas redzamā izskaidrojās ar šī ap 300 gadu vecā grāvja izmetumā izklāto šļū-

doņa māla jaukumu ar apkārtnei īpatnējo maz auglīgo smilti. Raksturīga kaļķu flora grāvja dibenā un veco raktuvju pelkēs.

Ulbrokas muižā der apskatīt īpatnējo tiltu pār „ezeru“ starp bijušām puīšu mājām un muižas kūtim. (Puišu mājas sienās redzam ģipsa šķiedras, izmantoto Ulbrokas ģipsa lautzuvju liecinieces. Glītas joniešu kolonas redzamas bērnu sanatorijas ēkas fasādē. Pilsētniekiem varbūt interesēs arī dzirnavu iekārta.

Dzirnavu dīķa, resp. Ulbrokas „ezera“ platums un skats uz Brekšupes leju lejpus dzirnavām mūs pārlicina, ka „ezers“ ir šīs platās Daugavas attekas gultnes uzstādīnājums. (Kādus gadus atpakaļ plūdi bija izārdījuši dzirnavu dambi, „ezers“ bij nozudis, pa dibenu tecēja maza upīte).

Vietā, kur ceļš krusto Brekšupes leju, dodamies pa kreisi augšup. Uzmanību saista tāds kā cietokšņa valnītis, kam galā četrstūris. Tālāk ejam gar grantsbedrēm, kur vietām redzam arī rupjāku materiālu, domājams jau šļūdoņa ūdeņu nosērējumu. Vēl tālāk gar Brekšupes pieteku lejā ieplūst dziļš sauss grāvis. Patikami doties pa ta dibenu. Ieviņas un citi krūmi, aug šī sausā grāvja slīpajos krastos. Viscauri pareizais trijstūravedīgais grāvja šķērsriezums rāda, ka šo grāvi ūdens nav paspējis ārdīt.

Kā redzam uz mūsu kartes, grāvis izbeidzas pie Šmerļupes ielejas, tā tad stāv sakarā ar Šmerļa gaitā redzēto Smilšu dzirnaves grāvi, kas sākās pie Šmerļa. Šis sausais grāvis, domājams, būs cara Pēterļa laikā rakts. Tam neesot izdevies sasniegt savu uzdevumu — piegādāt Rīgas cietokšņa kanālam labāku ūdeni (Pēterim reūzams

Ulbrokā.

Cara
Pēterļa
dambis.

vispāri nav veicies ar Rīgas grāvjiem, jo arī mēģinājuma novadīt minēto Smilšu dzirnavu grāvi no Kaņa slimnīcas uz Sarkandaugavas vecāko Ņeizardārzu, nav bijis panākumu, — grāvis izrādījies tik vāji nivelēts, ka visi ūdeņi saskrējuši Sarkandaugavas plavā. Neesot veicies arī ar Karātavu grāvi, ko šķietas racis Rīgas birģermeistars Ulenbroks, kam šo viņa vārdā saukto muižu dāvājuši poļi 1562. g. Tam nav izdevies Mazās Juglas ūdeņus no Krāģa dzirnavu apkārtnes dabūt Ulbrokas ezerā, kas redzami darīts ar nolūku pavairot Ulbrokas dzirnavas spēku. Bet var būt, ka arī Karātavu grāvis pieder tai pat sistēmai, kuŗas uzdevums bija atsvaidzināt Rīgas cietokšņa kanāla smirdošos ūdeņus).

Biķerl.

Ja kājas atļauj, der nostaigāt uz Biķeriem. Lieli kāpostu kubli liecina par plašo sakņkopību še Rīgas nomalē, kur Rīgas mēsli atļauj papuvi pilnīgi izspiest no lauku maiņas kārtības. Der tur arī pamieļot acis uz Rīgas torņiem no baznīcas pauguriša. Baznīcai virs durvīm Rīgas ģērbonis, kas atgādina, ka esam Rīgas pilsētas patrimonālapgabalā. Baznīcas iekšā virs ieejas uzraksts par godu Katrīnai, (arī pamatakmenī vaŗa plāksne, kas liecina, ka baznīca nosaukta par godu carienei Katrīnai II.). Pie altāra piemiņas plāksne gadījumam, kur 1775. g. zibenis iespēris tornī, bet nav nekādu ļaunumu darījis. Pie baznīcas vecā draudzes skola, ķesteŗa dzīvoklis. Jaunā skola otrpus ceļam, prāvs mūŗa nams. Tālāk Āņu muiŗa. Atgriezāmies uz Juglu caur klusu prieŗu meŗu.

Uz pilsētu atgriezāmies ar Ulbrokas autobusu vai arī dodamies uz Juglu.

Iestājaties par biedri

Rīgas starptautiskā ekskursiju biedrībā!

Otrā Rīgas

Krāj-aizdevu sabiedrība

Rīgā, L. Kēniņu ielā 41, dz. 2

Darba laiks pirmdienās
trešdienās
piektdienās
no 1/24—5

Pieņem visādā veidā noguldījumus un maksā
līdz 9% gadā.
